

Тлуста А.О.*

РОЛЬ ВІРТУАЛЬНИХ СПІЛЬНОТ У РОЗГОРТАННІ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЙ У СВІТІ В 2010-2011 РОКАХ

Здійснюється спроба дослідження віртуальних спільнот як елементу інформаційного простору політичної системи країни. Досліджується світовий досвід використання віртуальних спільнот як інструменту політичного впливу. Аналізується досвід подій арабської весни. Розглядається можливість використання соціальних мереж у вітчизняній політиці.

Ключові слова: інтернет, віртуальна спільнота, соціальна мережа, політика, політична стабільність.

Осуществляется попытка исследования виртуальных сообществ как элемента информационного пространства политической системы государства. Исследуется мировой опыт использования виртуальных сообществ как инструмента политического влияния. Анализируется опыт событий арабской весны. Рассматривается возможность использования социальных сетей в украинской политике.

Ключевые слова: интернет, социальная сеть, виртуальное сообщество, политика, политическая стабильность.

In the article author makes an attempt to research a virtual community as an element of informative space of the political system of the country. Author analyzed experience in the use of a virtual community as a tool of political influence. Author analyzed experience of the Arabic spring. The article proves the possibility for social networking in Ukrainian politics.

Key words: internet, social network, virtual community, politics, political stability.

Актуальність даного дослідження обумовлена активним проникненням новітніх технологій у всі сфери існування суспільства. Політичні процеси не є виключенням. Настає момент коли технології стають головним важелем політичного впливу.

Об'єкт дослідження – віртуальні спільноти як інструмент політичного впливу.

Предмет – використання віртуальних спільнот для досягнення політичних цілей.

Метою є дослідження рівня можливості використання віртуальних спільнот для впливу на політичну стабільність країни.

Завдання – проаналізувати можливості використання віртуальних спільнот в політиці, дослідити приклад подій арабської весни.

Попри очевидний прогрес у використанні мережі інтернет, як інструменту політичного впливу, в Україні є небагато ґрунтовних робіт щодо місця та ролі політичного аналізу

* аспірант кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Андреева О.М.

в політичній діяльності, а робіт, що б описували прикладні інструменти здійснення впливу та методологію, теоретичну базу, підготовку кінцевого аналітичного продукту політичного аналізу інформаційного простору мережі інтернет та його представлення немає взагалі. Так, загальну теоретичну базу щодо політичного аналізу надають дослідники Романов В., Рудік О., Брус Т., Бебик В., Бойко, Валевський О., Рехало В.

Серед російських дослідників слід відзначити Балуєва Д., Дегтярева О., Сімонова К., Цукермана А., які відзначилися роботами як по теорії політичного аналізу так і по прикладній стороні аналізу політичних процесів. Традиційно розвиненою є школа політичного аналізу США та Великобританії, а також інших «західних» країн. Серед робіт «західних» експертів можна зустріти, як ґрунтовні традиційні теоретичні роботи і дослідження, так і ряд сучасних робіт та досліджень з вказаної проблематики.

Серед представників «класичного» політичного аналізу слід відзначити Daniel W. Drezner, Apter D., Burnham P., Dahl R., Gurr T., Hay C., Kweit M., Kweit R., McCall G., McNabb D., Patton C., Pollock Ph. III, White L., Phillips Sh. До дослідників нових тенденцій слід віднести Mansell R., Morozov E та інші. Слід відзначити, що зазначені дослідники нових тенденцій не є дослідниками політичного аналізу нових засобів медіа. В своїх працях про вплив нових медіа вони великою мірою обговорюють питання аналізу ролі нових медіа в політичному житті світу. Також слід зазначити про ряд досліджень щодо використання інформації з блогосфери для прогнозування суспільних явищ були проведені в Стенфордському та Корнуельському університетах [1].

Незважаючи на невелику кількість досліджень по вказаній темі, наразі сформувалося дві позиції стосовно використання нових медіа для політичного аналізу в науковому середовищі. Умовно можна поділити ці позиції на «консерваторів» та «інтернет романтиків». Консерватори переконані, що мережа інтернет є ще одним комунікативним інструментом та тільки функціонально впливає на політичні процеси. Представники консервативного підходу визнають високі мобілізаційні властивості інтернету. «Інтернет романтики» стверджують, що сучасні технології це не тільки інструмент, а скоріше нова філософія для спілкування, як міжособистісного, так і спілкування по лінії Особистість-Держава.

За соціологічним підходом, мережа «складається з акторів та їх відносин, а також певних дій і ресурсів та залежностей між ними». Основні компоненти мережі – структура і ресурси. Структурний компонент - це певна конфігурація акторів і обумовлені нею зв'язки. Ресурсний компонент - це ресурси, якими обмінюються, і які зрештою призводять до диференціації позицій. В соціальній мережі можна виокремити й реляційну форму, яка означає інтенсивність і силу зв'язків, рівень взаємного залучення до спільної діяльності.

Відомо що найактивнішими користувачами мережі інтернет є представники молодого покоління. Одним з основних способів активного використання мережі інтернет молоддю сьогодні стали соціальні мережі. В більшості країн що розвиваються 47 відсотків населення складає молодь, тому популярність соціальних мереж стрімко зростає [2].

На сьогоднішній день в Україні близько 36 відсотків населення користуються мережею інтернет, при цьому 30 відсотків є постійними користувачами (згідно доповіді FreedomHouse «Ukraine 2011. Nationsintransit»). За даними компанії Gemius, що спеціалізується на вивченні інтернетаудиторій різних країн, Українська аудиторія ще приблизно впродовж двох років буде показувати 30 відсотковий ріст кількості постійних користувачів мережі інтернет [3].

Зі збільшенням кількості користувачів мережі інтернет змінюється звичний порядок циркуляції інформації у світі. Віртуально знищуються кордони між країнами. У добу інформації перевага надається інформаційній війні а не бойовим діям. В людей з'являється

можливість об'єднуватись у спільноти не лише з реальним оточенням, але й з людьми з усього світу. Ці спільноти є віртуальними соціальними мережами які об'єднують людей за будь-якими параметрами. Завдяки цим мережам з'явилась можливість спілкування тих людей, що за інших обставин не підтримували б контактів. І таких об'єднуючих мереж в світі велика кількість. Сотні мільйонів людей мають відношення до тієї чи іншої соціальної мережі. Такий потужний інструмент впливу не міг залишитись непоміченим комерційними та політичними структурами.

Вперше термін соціальна мережа використав соціолог «Манчестерської школи» Джемс Барнсон у 1954 році. Вчений вивчав взаємозв'язки та відносини між людьми за допомогою соціограм. Даний метод досі використовується в практичній психології і соціології при вивченні малих груп, в рамках методу, що має назву соціометрія. Вільна енциклопедія Вікіпедія визначає соціальну мережу як скупчення соціальних об'єктів – людей або груп, яких можна розглядати як мережу, вузлами якої є ці об'єкти, а зв'язками – соціальні взаємовідносини.

Соціальні мережі є компонентами середовища, в якому діють політичні інститути; ці мережі відіграють значну роль як визначник відмінностей між інституціонально близькими і навіть ідентичними суспільствами. Мережевий підхід є гнучкішим інструментом, ніж інституціональний. Він виходить за межі локальних порядків. Узгодження практик у мережах здійснюється на основі принципів міжособистісних відносин, а зв'язки в них більш усталені, ніж інституціональні порядки.

Соціальні мережі є чинником значного впливу на суспільство в цілому та зокрема на політичну ситуацію країни. Розглядаючи соціальні мережі як інструмент окремого політика не можна не помітити іншу сторону медалі, вплив громадянина на політику через соціальні мережі. На сьогодні вплив суспільства на політику за допомогою соціальних мереж значно перевищує вплив політиків на суспільство аналогічними засобами. Підтвердженням цьому є ряд революційних подій, які сталися за останні роки в країнах з нестабільною політичною ситуацією.

Першими соціальні мережі в боротьбі за демократичні свободи використали мешканці Молдови. За версією західних ЗМІ у 2009 році в Молдові відбулася перша в світі «Twitter революція». Метою громадян, що брали участь у народному протесті було висловлення недовіри до результатів виборів, на яких вкотре перемогли комуністичні сили. За даними організаторів, 7 квітня на вулиці Кишиневу вийшло близько 15 тис. чоловік, хоча очікувалося не більше сотні. Протестуючі захопили урядові будівлі та влаштували масові заворушення. Офіційна опозиція заявила про свою непричетність до революційних подій. Головну роль в організації даного протесту зіграв мікроблог Twitter та деякі інші соціальні мережі [4].

Наступна Twitter революція відбулася в червні 2009 року в Ірані. Вона переросла в найбільші масові заворушення з часів перевороту 1979-го року. На момент Twitter революції доступ до мережі інтернет в Ірані мали близько 35% населення, що було досить високим показником серед країн Близького Сходу. Мережа стала найефективнішим засобом зв'язку для пікетувальників не дивлячись на спроби влади блокувати доступ до соціальних мереж та до опозиційних медіа.

Туніс став першою країною Близького Сходу де розпочалися масові акції протесту організовані за допомогою соціальних мереж. Поштовхом до заворушень стало самоспалення вуличного торговця овочами Мохаммеда Буазизи 17 грудня 2010 року. Молодий чоловік відважився на такі дії після того як представниця міської адміністрації заборонила йому торгувати, конфіскувавши ваги та знищивши товар. Місцева влада відмовилася допомагати торговцю. Вчинок Мохаммеда Буазизи викликав хвилю подібних вчинків по всій

країні. Вже за тиждень розпочалися масові вуличні протести проти корупції та безробіття. З часом хвиля невдоволення накрила всю країну та змусила президента Зін ель-Абідін Бен Алі втекти з Тунісу. Facebook та Twitter стали важливими каналами інформації для протестуючих. Про це свідчили намагання влади контролювати соціальні мережі під час заворушень. Крім того, вважається, що однією з причин туніської революції стали публікації на сайті WikiLeaks, що свідчили про негативне відношення уряду США до режиму Бен Алі.

Події в Тунісі слугували поштовхом до революції в Єгипті, в результаті якої 11 лютого 2011 року пішов у відставку президент Хосні Мубарак, що був при владі близько 30-ти років. Однак дана революція почала зароджуватись в соціальних мережах значно раніше. Навесні 2008 року в Facebook було створено рух робітників фабрик, який було названо «6 квітня» через дату їх першого протесту. Учасники даного руху за допомогою Facebook і Twitter привертати увагу суспільства до бастування, забезпечували ЗМІ інформацією, сповіщали бастуючих про дії поліції та допомагали їм юридичним захистом. Рух діє і сьогодні відіграючи важливу роль в організації масових протестів, зокрема на початку 2011 року [4].

Поштовхом до початку заворушень стало вбивство поліцейськими 28-річного автора інтернет-блогу Халіда Саїда 6 червня 2010 року. Одразу після цієї події директор з маркетингу компанії Google створив сторінку на сайті Facebook під назвою «Ми всі Халід Саїд». Вже за місяць на цій сторінці було зареєстровано більше 85 тисяч користувачів а до кінця року її відвідало більше половини мільйону людей.

Масові демонстрації в Єгипті розпочались 25 січня 2011 року, а вже 28 січня місцева влада заблокувала роботу основних єгипетських інтернет провайдерів (LinkEgypt, Vodafone/Raya, TelecomEgypt и EtisalatMisr). Компанії Google, Twitter та SayNow у відповідь на дії влади оперативно створили сервіс speak2tweet, який дозволив надсилати повідомлення у соціальну мережу Twitter подзвонивши на певний телефонний номер та надиктувавши повідомлення голосом. Таким чином учасники акції протесту змогли розмішувати на Twitter останні новини з епіцентру подій. Влада ж намагалася використати інтернет ресурс на свою користь, постійно створюючи сотні сторінок на Facebook та дискредитуючи протестувальників повідомленнями про те, що вони бастують за певну платню [4].

Найбільш мирною виявилась серія акцій протесту в Білорусії, що були організовані та координовані завдяки соціальним мережам Facebook і «ВКонтакте». Перша акція протесту проти політики режиму Лукашенко пройшла 8 червня 2011 року в середу. Відтоді акції повторювались кожену середу та на День Незалежності Білорусії (3 липня) до кінця липня. Протести мали мирний характер та більше нагадували «флешмоби» (Флешмоб (англ. Flashmob – «спалахуючий натовп», flash – спалах, mob – натовп) – це заздалегідь спланована масова акція, зазвичай організована через Інтернет або інші сучасні засоби комунікації, у якій велика кількість людей оперативно збирається у громадському місці, протягом декількох хвилин виконує заздалегідь узгоджені дії (сценарій), і потім швидко розходяться). Наприклад, на одній з акцій учасники мовчки хлопали в долоні, на іншій учасники одночасно вмикали сигнали мобільних телефонів. У відповідь на це влада блокувала доступ громадян до соціальних мереж, а також заарештувала багатьох учасників акції і випадкових перехожих. Після цієї мирної революції в білоруський парламент поступив законопроект, що передбачає відповідальність за несанкціоновану «масову організовану бездіяльність». В разі прийняття даного законопроекту навіть громадяни, що стоять у черзі за продуктами можуть бути притягнуті до правової відповідальності.

Цікавим є той факт, що в усіх перелічених країнах опозиціонери не ототожнювали себе з даними революціями, а навпаки демонстрували свою непричетність до револю-

ційних подій в країнах. Так білоруський рух «Революція через соціальні мережі» стверджує, що він не пов'язаний з офіційною опозицією, яка за його словами, грає за правилами діючого режиму. В Єгипті інтернет активісти також підкреслюють, що не належать до жодної з політичних партій.

Влада авторитарних країн вбачає загрозу в соціальних мережах. Доступ до них намагаються обмежувати не лише в місцях спалаху протестів, але й в поки що спокійних країнах, в якості превентивних дій. В серпні 2011 судовим рішенням в Казахстані було заблоковано доступ до «Живого Журналу» (LifeJournal) та LiveInternet, так як ці ресурси нібито закликають до тероризму. Влада Китаю блокує результати пошуку в інтернет по слову «Єгипет». А в Узбекистані, за прикладом Китаю, було вирішено створити власну невелику соціальну мережу Muloqot, що перекладається як спілкування. Влада ж Сирії в лютому 2011 року, навпаки, відкрила доступ до Facebook і YouTube, хоча до цього роками тримала сервіси закритими для своїх громадян. За однією з версій спецслужб, сирійська влада отримала достатню технологічну кваліфікацію для впровадження контролю та відслідковування настроїв протесту громадян в соціальній мережі [4].

Особливістю соціальної мережі нового покоління є її злиття з засобами масової інформації. Більшість світових ЗМІ на сьогоднішній день (особливо в країнах, що розвиваються) знаходяться під значним впливом правлячої еліти. Таким чином друковані ЗМІ, радіо та телебачення мають значно меншу свободу ніж мережа інтернет. Це призводить до заміщення мережею інтернет інших медіа. В на сьогоднішній день більш як половина людей у всьому світі ознайомлюються з новинами за допомогою мережі інтернет. Суспільство потребує свободи вираження власної думки, гласності та вільного доступу до інформації. Соціальне невдоволення тепер знайшло місце для вивільнення - це соціальні мережі [5].

Технології медіа спілкування продовжують розвиватись, і на світ з'являються нові варіації соціальних віртуальних мереж. Прикладом оригінальної ідеї нового бачення соціальної мережі є американський сайт PolicyMic. Цей ресурс створений для ведення дебатів та обговорень серйозних та гострих питань. Структура сайту створена таким чином, що унеможлиблює потрапляння інформаційного бруду в поле дискусії. Кожен користувач сайту одразу після реєстрації має можливість публікувати лише короткі повідомлення довжиною в 150 символів, тобто приблизно два речення. Але згодом користувач може заробити собі репутацію, отримуючи символічне схвалення своїх повідомлень від інших користувачів сайту. Користувач який накопичує певну кількість схвалень отримує можливість публікувати значно більші, або навіть необмежені за обсягом повідомлення та створювати нові дискусії. Подібні ресурси продовжують з'являтися в США, лише за останній рік набули популярності TwoSides, Debate.org та Debatewise.com. Принцип використання цих соціальних мереж такий самий як і вищезазначеної PolicyMic, всі вони підпадають під опис платформ для інтелегентної дискусії [6].

Світові тенденції свідчать, що можливості анонімізації та швидкого доступу широких верств населення до інформації в мережі інтернет здійснюють серйозний вплив на взаємовідносини суспільства та влади, а також на міжнародні взаємовідносини. Чим більше людей зміщують простір свого соціального життя в мережу тим більшої ваги отримує інтернет, як місце розповсюдження, інтерпретації та отримання інформації про навколишній світ і події в ньому [7].

Свідченням цьому можуть стати події «Арабської весни». Революційні події в Тунісі, Єгипті, Лівії, Сирії, Бахреїні та інших державах Північної Африки та близького сходу, а також країнах ЄС (протести в Португалії, Іспанії) підтверджують те, що нові медіа та засоби комунікацій суттєво змінюють правила політичної боротьби та уявлення про мобі-

лізаційні можливостей суспільств різних країн. При цьому жодна з систем політичного аналізу та прогнозування не змогла попередити про можливе розгортання подій в регіоні. Так, автоматична система політичного аналізу та моніторингу «Центуріон», що була розроблена на замовлення міністерства оборони США не змогла передбачити подій, що відбулися спочатку в Тунісі, а потім в Єгипті.

Сьогодні популярними є дві протилежні думки про значення та роль соціальних мереж в сучасних революціях. Згідно до першої думки акції протесту є породженням таких сервісів як Facebook і Twitter. Інша точка зору в тому, що соціальні мережі є лише інформаційним каналом, який обслуговує революцію, але не спричиняє її. На думку автора перша думка є перебільшенням, адже революції та політичні перевороти з'явилися задовго до появи інформаційних технологій. Наприклад помаранчева революція в Україні та революція троянд в Грузії пройшли ще до розповсюдження соціальних мереж в цих країнах. А революції на Близькому Сході називали десятиріччями через економічні, соціальні та демографічні причини [4].

Про зростання ролі соціальних мереж в політичному житті світу свідчить монетизація цього напрямку. Соціальна мережа Twitter в жовтні 2011 року заявила про введення платні за використання даної мережі політичними силами. Кожне повідомлення, що буде містити політичну рекламу тепер вартуватиме грошей та буде візуально виділятися серед звичайних повідомлень. До цих пір монетизація даної мережі проходила за рахунок рекламних повідомлень [8].

Вперше вирішальну роль інформації у функціонуванні політичної системи виділив німецький політолог Карл Дойч ще в 70-80 роках минулого століття. Його модель побудована на потоках інформації всередині політичної системи та комунікаціях – формальних і неформальних – між політичними суб'єктами всіх рівнів, та між ними й громадськістю. Фактично, політичне життя зводиться до сукупності комунікативних механізмів [9].

Одним з перших політиків, що опановують мережу став Арсеній Яценюк, який запустив власний сайт під назвою Фронт Змін перед президентськими виборами. Тепер його команда створила новий проект під назвою Київ Змін, що являє собою невелику соціальну мережу. Ідея є досить вдалою, адже завдяки власній мережі прибічники політика можуть спілкуватись, зручно домовлятися про зустрічі та швидко і скоординовано влаштовувати акції.

Висновки

Вплив віртуальних спільнот на політичну стабільність в країні довели події в Тунісі, Єгипті та Білорусі 2011 року. Організовані з допомогою мережі Twitter революції та заворушення в цих країнах вказали на важливість та значущість віртуальних соціальних об'єднань громадян. Думки вчених щодо сили впливу таких об'єднань розділились, одні вважають ці об'єднання першочерговим чинником, що призвів до виникнення можливості революційних подій. Частина ж дослідників дотримується іншої думки, згідно з якою соціальні мережі стали лише методом зв'язку організаторів революцій та громадян, який було обрано в даних конкретних випадках.

Література

1. Daniel W. Drezner, Henry Farrel. The power and politics of blogs. / [Електронний ресурс]. / D.W. Drezner, H. Farrel. – Режим доступу: <http://www.utoronto.ca/~farrell/blogpaperfinal.pdf>.

2. Measuring the Information Society 2011. Report by International Telecommunication Union. / [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://www.itu.int/ITU-D/ict/publications/idi/2011/Material/MIS2011-ExecSum-R.pdf>.
3. OleksandrSushko, OlenaPrystayk. Ukraine 2011. Nationsintransit. / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.freedomhouse.org/images/File/nit/2011/NIT-2011-Ukraine.pdf>.
4. Дмитрий Симонов. Как социальные сети помогают бороться с правящими режимами. / [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://kontrakty.ua/article/38368>.
5. Павел Пономарев. Социальные сети – протест, свобода или безумие?/ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://psyfactor.org/lib/web-3.htm>.
6. Sarah Kessler. Startup Provides Platform For Smart Political Debate, with a Secretary of State. / [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://mashable.com/2011/10/03/online-political-debate-politicmic/>.
7. Katie Kindelan. Social Media in Politics: Positive or Polarizing?/ [Електронний ресурс] – Режим доступу:
http://socialtimes.com/social-media-in-politics-positive-or-polarizing_b42439.
8. Е. Сорокина, Ю. Федотченко, К. Чабаненко. В социальных сетях. Twitter – 140 символов самовыражения. СПб.: Питер, 2011. – 144 с.: ил.
9. Василь Кедик. Интернет та соціальні мережі на службі політика. / [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://article-blogger.blogspot.com/2011/02/blog-post_7013.html.